
МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

УДК 339.9:330.34

І. С. Каленюк, д.е.н., професор,
Л. І. Цимбал, к.е.н., доцент**ДЕТЕРМІНАНТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ЛІДЕРСТВА
В СУЧАСНОМУ ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ**

Анотація. У статті виокремлено актуальність дослідження передумов формування конкурентоспроможності економік на сучасному етапі розвитку світу, що пов'язана із зміною ресурсів, які лежать в основі економіки. Завданням дослідження є визначення основних параметрів інтелектуального лідерства країн в умовах становлення інформаційного суспільства.

Вивчення особливостей та факторів розвитку суспільства завжди було об'єктом уваги великої кількості вчених. Проблеми становлення постіндустріального суспільства досліджувалися у працях Дж. Белла, В. Іноземцева, М. Кастельса, А. Коротаєва, Г. Малинецького, І. Матюшенка, Р. Поліщука, А. Філіпенко, Фукуями та багатьох інших. Фактори розвитку країн світу в умовах глобалізації знайшли своє відображення у працях Л. Антонюк, Д. Лук'яненко, Ю. Козака, О. Білоруса та ін. Разом з тим, багато аспектів цієї складної проблеми ще потребує свого дослідження. Активізація чинників формування та зміцнення інтелектуального потенціалу розвитку передбачає і необхідність вивчення основних параметрів, які його характеризують, в міжкраїновому аспекті.

Відповідно до поставленого завдання у статті проаналізовано основні детермінанти формування інтелектуального лідерства. Проаналізовано рівень фінансування науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт у країнах-лідерах та країнах-аутсайдерах. Здійснено аналіз патентної активності країн, що підтверджує формування зон накопичення та використання інтелектуального капіталу. Відповідно до цього розглянуто глобальний інноваційний індекс країн, який визначається великою кількістю факторів. Визначено, що накопичення інтелектуального капіталу веде до зміни структури економіки та форм її реалізації. Так, у країнах з високим рівнем інтелектуального капіталу в структурі зовнішньої торгівлі досить вагома частка високотехнологічної продукції. При цьому в цих країнах високий рівень доступу до інформаційно-комунікаційних технологій.

Аналізуючи розвиток країн світу на сучасному етапі, варто відмітити, що формування глобального лідерства зумовлене впливом великої кількості факторів. Такими факторами стали ті сфери розвитку суспільства та економіки, які відносяться до наукоємних. Розвиток технологій, випередження економічного розвитку, домінування в глобалізованому світі ґрунтуються на знаннях, які формують конкурентоспроможність економік.

Ключові слова: детермінанти, інтелектуальне лідерство, конкурентоспроможність, глобалізація, інтелектуальний капітал.

І. С. Каленюк, д.э.н., профессор,
Л. И. Цымбал, к.э.н., доцент**ДЕТЕРМИНАНТЫ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО ЛІДЕРСТВА
В СОВРЕМЕННОМ ГЛОБАЛИЗОВАННОМ МИРЕ**

Аннотация. В статье выделена актуальность исследования предпосылок формирования конкурентоспособности экономик на современном этапе развития мира, связанная с изменением ресурсов, которые лежат в основе экономики. Задачей исследования является определение основных параметров интеллектуального лидерства стран в условиях становления информационного общества.

Изучение особенностей и факторов развития общества всегда было объектом внимания большого количества ученых. Проблемы становления постиндустриального общества исследовались в трудах Дж. Белла, В. Иноземцева, М. Кастельса, А. Коротаева, Г. Малинецкого,

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

И. Матюшенко, Р. Полищука, А. Филиппенко, Фукуямы и многих других. Факторы развития стран мира в условиях глобализации нашли свое отражение в трудах Л. Антонюк, Д. Лукьяненко, Ю. Козака, О. Билоруса и др. Вместе с тем, многие аспекты этой сложной проблемы еще требуют своего исследования. Активизация факторов формирования и укрепления интеллектуального потенциала развития предполагает и необходимость изучения основных параметров, которые его характеризуют, в межстрановом аспекте.

В соответствии с поставленной задачей в статье проанализированы основные детерминанты формирования интеллектуального лидерства. Проанализирован уровень финансирования научно-исследовательских работ в странах-лидерах и странах-аутсайдерах. Осуществлен анализ патентной активности стран, что подтверждает формирование зон накопления и использования интеллектуального капитала. Согласно этому рассмотрен глобальный инновационный индекс стран, который определяется большим количеством факторов. Определено, что накопление интеллектуального капитала ведет к изменению структуры экономики и форм ее реализации. Так, в странах с высоким уровнем интеллектуального капитала в структуре внешней торговли достаточно весомая доля высокотехнологичной продукции. При этом в этих странах высокий уровень доступа к информационно-коммуникационным технологиям.

Анализируя развитие стран мира на современном этапе, следует отметить, что формирование глобального лидерства обусловлено влиянием большого количества факторов. Таковыми факторами стали те сферы развития общества и экономики, которые относятся к наукоемким. Развитие технологий, опережение экономического развития, доминирование в глобальном мире основываются на знаниях, которые формируют конкурентоспособность экономик.

Ключевые слова: детерминанты, интеллектуальное лидерство, конкурентоспособность, глобализация, интеллектуальный капитал.

I. S. Kaleniuk, doctor of economic sciences,

L. I. Tsybal, candidate of economic sciences, associate professor

DETERMINANTS OF INTELLECTUAL LEADERSHIP IN TODAY'S GLOBALIZED WORLD

Abstract. *The relevance of research of formation a competitive economy at the present stage of development in the world, due to changes in resources that underpin the economy, is highlighted in the article. The objective of the study is to determine the basic parameters of intellectual leadership in the informational society.*

Analysis of characteristics and factors of social development has always been targeted by many scientists. Problems of post-industrial societies were studied in the works of J. Bell, V. Inozemtsev, M. Kastels, A. Korotayev, H. Malynetskyi, I. Matyushenko, R. Polischuk, A. Filipenko, Fukuyama and many others. Factors of development of countries in the context of globalization were reflected in the writings of L. Antonyuk, D. Lukyanenko, Yu. Kozak, O. Bilorus et al. However, many aspects of this complex problem need to be more researched. Activation the factors of forming and strengthening of the intellectual potential development implies the necessity to study the main parameters that characterize it in interstate aspect.

According to the main determinants of intellectual leadership are analyzed in the article. The level of funding of scientific research in the leading countries and the countries outsiders is studied. The patent activity, which confirms the formation of zones of accumulation and use of intellectual capital, is analyzed. According to it the Global Innovation Index of countries is considered which is determined by large number of factors. It is determined that the accumulation of intellectual capital leads to changes in the economic structure and the forms of its realization. So, there is quite weighty share of hi-tech products in countries with a high level of intellectual capital in the structure of foreign trade. Moreover, there is a high level of access to information and communication technologies in these countries.

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

Analyzing the development of the world at the present stage it is important to note that the formation of global leadership is caused by the influence of many factors. These factors are the areas of development of society and the economy that are knowledge-intensive Technology development, advancing economic development in the global world domination are based on the knowledge that forms the competitiveness of economies.

Keywords: *determinants, intellectual leadership, competitiveness, globalization, intellectual capital.*

Постановка проблеми. В умовах становлення постіндустріального суспільства, посилення тенденцій глобалізації актуальною проблемою економічної науки та практики виступає дослідження чинників і механізмів забезпечення розвитку країн в новому суспільному контексті. Аксіомою вже вважається визнання того факту, що проривний розвиток країн забезпечується не тільки наявністю ресурсів, скільки технологіями їх використання, у тому числі і з метою продукування якісно нових продуктів та послуг. Вирватися у світові лідери та втримати лідерські позиції вдається тим країнам, які докладають значні зусилля щодо розвитку свого інтелектуального потенціалу та його реалізації в економіці.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Вивчення особливостей та факторів розвитку суспільства завжди було об'єктом уваги великої кількості вчених. Проблеми становлення постіндустріального суспільства досліджувалися у працях Дж. Белла, В. Іноземцева, М. Кастельса, А. Кортаева, Г. Малинецького, І. Матюшенко, Р. Поліщука, А. Філіпенко, Фукуями та багатьох інших. Фактори розвитку країн світу в умовах глобалізації знайшли своє відображення у працях Л. Антонюк, Д. Лук'яненко, Ю. Козака, О. Білоруса та ін. Разом з тим, багато аспектів цієї складної проблеми ще потребує свого дослідження. Активізація чинників формування та зміцнення інтелектуального потенціалу розвитку передбачає і необхідність вивчення основних параметрів, які його характеризують, в міжкраїновому аспекті.

Мета статті полягає у визначенні основних параметрів інтелектуального лідерства країн в умовах становлення інформаційного суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глобальна архітектура світового лідерства характеризується постійними та стрімкими змінами в сучасних умовах, оскільки у світові лідери все частіше виходять країни не тільки завдяки наявності ресурсних передумов. В основі високих значень показників та динаміки розвитку таких країн, як Німеччина, Японія, Південна Корея, Сінгапур, Тайвань, Ісландія, Фінляндія та ін., лежать значні інвестиції в наукові дослідження і розробки, реалізація їх результатів у продукції і послугах, що виробляються, а також в якісних змінах у сферах життєдіяльності. Охарактеризувати ці якісні зміни можливо лише на основі великої сукупності показників, ключовими серед яких є: величина витрат на НДДКР в абсолютному та відносному значенні, динаміка інноваційної діяльності, показники виробництва і торгівлі високо-технологічною продукцією, показники поширення ІКТ в економіці тощо.

Загалом вважається, що фінансування наукових розробок у країні має відбуватися на рівні не менше 2% ВВП. В середньому в світі витрачається близько 2% світового ВВП, хоча ці фінансові ресурси витрачаються надзвичайно нерівномірно. Найвищий рівень фінансування наукових розробок спостерігаємо в країнах Північної Америки, який охоплює близько 35% від загальносвітових витрат. На другому місці розташувалися країни Азії, які витрачають близько 30% від загальносвітового рівня, і на третьому місці - країни ЄС із показником 25%. У зв'язку із цим варто проаналізувати тенденції та динаміку змін витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи у % до ВВП в різних країнах (табл. 1).

Таблиця 1

Рівень витрат на НДДКР, у відсотках до ВВП

Рік	США	Китай	Японія	ЄС-27	Україна
1	2	3	4	5	6
2004	2,55	-	3,17	1,73	1,03
2005	2,59	-	3,32	1,74	0,99
2006	2,64	-	3,40	1,77	0,91
2007	2,70	-	3,44	1,77	0,86
2008	2,84	1,28	3,45	1,84	0,84

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6
2009	2,90	1,43	3,36	1,92	0,86
2010	-	1,50	-	1,91	0,82

“-” дані відсутні;

Джерело: складено за [1,3,8].

Як видно з таблиці 1, витрати розвинених країн на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи постійно зростають. Так, зростання в США відбулося на 0,35%, Китай за останні три роки збільшив показник на 0,12%, Японія має повільнішу тенденцію і з 2004 року продемонструвала зростання на 0,19%, надзвичайно близький показник спостерігаємо в Європейському Союзі, де зростання відбулося на 0,18%. Україна ж скорочує видатки на НДДКР, і за аналізований період вони зменшилися на 0,21%.

Проте варто відмітити, що в межах Євросоюзу, для якого наведений узагальнений показник, можна спостерігати досить широкий діапазон значень фінансування НДДКР. Так, за даними ОЕСР можна проаналізувати тенденції зміни показників у країнах-лідерах за рівнем фінансування НДДКР та країнах-аутсайдерах (табл. 2).

Таблиця 2

Витрати на НДДКР країн-лідерів та країн-аутсайдерів ЄС-27, % ВВП

Рік	ЄС-27	Німеччина	Франція	Швеція	Португалія	Польща
2004	1,73	2,50	2,16	2,58	0,75	0,56
2005	1,74	2,51	2,11	3,56	0,78	0,57
2006	1,77	2,54	2,11	3,68	0,99	0,56
2007	1,77	2,53	2,08	3,40	1,17	0,57
2008	1,84	2,69	2,12	3,70	1,50	0,60
2009	1,92	2,82	2,26	3,61	1,64	0,68
2010	1,91	2,82	2,26	3,41	1,59	0,74

Джерело: складено за [7].

За даними таблиці 2 можна відмітити, що різниця у рівнях фінансування досить значна: найвищий рівень фінансування у Швеції (3,41% у 2010 році), найнижчий - у Польщі (0,74%). Як видно з таблиці, протягом аналізованого періоду Швеція має найвищі показники фінансування НДДКР у ЄС і становить 178,53% від середнього по ЄС, у той час як Польща має всього 38,74%. Що стосується загальної динаміки змін фінансування НДДКР в ЄС, то варто зазначити тенденцію до зростання фінансування у всіх країнах, проте різними темпами. Так, фінансування в Німеччині зросло на 12,8%, у Франції - на 4,6%, Швеції - на 32,17%, у Польщі - на 32,14%, а ось в Португалії зростання відбулося на рекордні 112% від рівня 2004 року.

У стратегії розвитку «Європа 2020» задекларовано не тільки вирівнювання фінансування НДДКР у країнах Євросоюзу, але й досягнення рівня 3% від ВВП. Проте наявність значних відмінностей в обсягах та рівнях фінансування по країнах поки що ставлять під сумнів можливість досягнення цих цілей.

Про потенціал, який накопичений у країнах, і внутрішні резерви держави для утримання лідерських позицій у майбутньому серед країн свідчать дані щодо результатів інноваційної діяльності. Так, аналізуючи звіт World Intellectual Property Organization за 2012 рік можна відмітити, що значна кількість країн, що є лідерами у торгівлі високотехнологічною продукцією та послугами, мають значний потенціал для збереження цих позицій (табл. 3)

Таблиця 3

Рейтинг країн світу за кількістю патентів

Рейтинг	Країна	Заявки всього	Заявки резидентів	Заявки нерезидентів
1	2	3	4	5
1	Китай	526 412	415 829	110 583
2	США	503 582	247 750	255 832
3	Японія	342 610	287 580	55 030

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

Продовження таблиці 3

1	2	3	4	5
4	Південна Корея	178 924	138 034	40 890
5	Німеччина	59 444	46 986	12 458
6	Індія	42 291	8 841	33 450
7	Росія	41 414	26 495	14 919
8	Канада	35 111	4 754	30 357
9	Австралія	25 526	2 383	23 143
10	Бразилія	22 686	2 705	19 981

Джерело: складено за [12].

Аналізуючи табл. 3, можна констатувати, що розрив навіть серед країн-лідерів досить значний. Так, кількість заявок у Бразилії становить лише 4% від кількості заявок у Китаї. Це підтверджує тезу про значні розриви та наявність диспропорцій у розвитку країн світу та різних регіонів. При цьому в країнах Азії та Південної Америки переважають заявки від нерезидентів над заявками резидентів.

Рівень реалізації потенціалу країн, структура їх торгівлі, спрямованість розвитку знаходить відображення у глобальних рейтингах, які враховують вищезазначені показники. Наприклад, у визначенні глобального інноваційного індексу (табл. 4)

Таблиця 4

Рейтинг країн за глобальним інноваційним індексом 2012

Рейтинг	Країна	Сумарний бал	Інноваційні витрати	Інноваційна ефективність
1	Сінгапур	2.45	2.74	1.92
2	Республіка Корея	2.26	1.75	2.55
3	Швейцарія	2.23	1.51	2.74
4	Ісландія	2.17	2.14	2.00
5	Ірландія	1.88	1.59	1.99
6	Гонконг	1.88	1.61	1.97
7	Фінляндія	1.87	1.76	1.81
8	США	1.80	1.28	2.16
9	Японія	1.79	1.16	2.25
10	Швеція	1.64	1.25	1.88

Джерело: складено за [4].

Як видно з таблиці 4, провідні країни світу досить активно й ефективно використовують свій потенціал для підвищення результативності функціонування економіки. До країн ключових інноваторів відносяться країни Північної Америки, ЄС, Азії. Якщо проаналізувати ЄС, то можна відмітити, що найбільш ефективно інновації реалізуються у Скандинавському регіоні, де зосереджена найбільша кількість кластерів у ЄС.

Аналізуючи зосередження кластерів на карті світу, можна відзначити, що вони зосереджені в регіонах, які показують найкращі показники розвитку. До них відносяться Північна Америка, ЄС, Азійсько-Тихоокеанський регіон. Проте в межах цих регіонів можемо вирізнити осередки розвитку науки та технологій, які стають основою розвитку економіки та забезпечують лідерські позиції. Такими лідерами є США, країни Північної та Західної Європи, Південна Корея, Японія.

При цьому світові дослідження вказують на те, що такі тенденції будуть зберігатися і в майбутньому. Так, нерівномірність розвитку країн світу та дивергенція їх у майбутньому заявлена у доповіді «Global Technology Revolution 2020», яку опублікувала корпорація RAND. У доповіді були проаналізовані сучасні наукові та технологічні можливості країн світу. Відповідно до доповіді найбільшим потенціалом для створення нових розробок, технологій та їх застосування на практиці з найбільшою ефективністю володіють США із рейтингом 5,03 бали, на другому місці - Японія з показником 3,08, далі йде Німеччина з показником 2,12 бала.

До першої десятки також потрапили Канада (3,08), Тайвань (2,00), Швеція (1,97), Великобританія (1,73), Франція (1,60), Швейцарія (1,60), Ізраїль (1,53). Досить високі показники мають Пів-

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

денна Корея, Фінляндія, Австралія, Ісландія, Данія, Норвегія, Нідерланди та Італія. При цьому в даній доповіді прогнозується зниження потенціалу Китаю, Індії та Бразилії.

Крім цього, в межах доповіді аналізувалася здатність країни адаптувати наукові розробки та реалізовувати їх на практиці. До найкращих представників цього рейтингу було віднесено США, Канаду та Німеччину, які отримали 100 балів із 100. Показник 80 балів мають Ізраїль, Японія, Австралія та Південна Корея. Китай має показник 53, Індія – 48. Значне відставання демонструють країни Південної Америки (в середньому близько 20 балів) та окремі країни Азії (від 5 до 10 балів).

Аналізуючи перепони, які виникають на шляху впровадження нових розробок та технологій, була запропонована інша градація країн, які мають найкращі показники і найменші перепони по фінансуванню та впровадженню розробок. Найкращі показники тут у Канаді, Німеччині, Австралії, Японії, Південній Кореї (мають по 30 балів), США, Ізраїлю (по 40 балів). Це свідчить про досить низький рівень перепон для фінансування, впровадження інновацій та їх використання населенням.

У сучасних умовах можна говорити про формування так званих анклавів накопичення інтелектуального капіталу, країн та регіонів, які максимально концентрують інтелектуальні ресурси в межах національних економік. Такий висновок можна зробити з огляду на аналіз структури торгівлі країн, оцінок їх нормативно-правових засад функціонування. Так, наприклад, в межах Європейського Союзу в стратегії розвитку «Європа 2020» активно наголошується на необхідності «оцифрування Європи», виходячи з потреб економіки знань. При цьому вся стратегія розвитку «Європа 2020» концентрується на необхідності зміни системи функціонування економіки відповідно до економіки знань та інформаційного суспільства [2].

Під впливом сучасних детермінант постіндустріального розвитку відбуваються суттєві зміни у світовій торгівлі: зростає частка торгівлі послугами, торгівлі високотехнологічною продукцією. За загальноприйнятими стандартами до високотехнологічної продукції належить продукція, у складі вартості якої частка науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт становить не менше, ніж 3,5%. Обсяги торгівлі високотехнологічною продукцією досить значні і мають тенденцію до збільшення (табл. 5).

Таблиця 5

Обсяги зовнішньоторговельного обороту високотехнологічної продукції США, Китаю, Японії, ЄС-27 і України, млрд дол. США

Рік	Світ	США	Китай	Японія	ЄС	Україна
2004	5210,3	572,1	365,8	239,5	555,1	3
2005	5696	620,2	469,2	241,3	624,7	3,4
2006	6422,5	691,7	586,2	248,7	642,9	4,1
2007	6924,7	737,6	703,2	257,1	738,2	4,9
2008	7222,1	754,3	761,2	264,8	801,7	5,8
2009	6503	606,9	693,4	221,8	714,1	4,6
2010	7227,7	699,7	902	273,9	820,9	6,1

Джерело: складено за [11].

Як видно з таблиці 5, обсяги високотехнологічної продукції в розвинених країнах світу постійно зростають. У таблиці для порівняння наведено Україну як економіку, що розвивається. Всі розвинені країни світу продемонстрували зменшення обсягів високотехнологічної продукції, що частково було спричинено загальним зменшенням ВВП. Як видно з таблиці, розвинені країни мають значну частку від світового обороту високотехнологічної продукції.

Аналізуючи динаміку зміни обсягу високотехнологічної продукції країн світу, варто відзначити певні тенденції. Так, порівнюючи зміну частки високотехнологічної продукції у зовнішньоторговельному обороті, бачимо, що частка США з 2004 року має тенденцію до скорочення з 10,98% до 9,33% у 2009 році, і тільки в 2010 вона збільшилася до 9,7%. Динаміка Японії подібна до динаміки США і демонструє зниження з 2004 року, коли вона становила 4,59%, до 2009 року до рівня 3,41%. І знову ж, у 2010 році спостерігається незначне зростання до 3,78%. Китай демонструє стійку тенденцію до зростання з 7% у 2004 році до 12,48% у 2010 році. Подібна ситуація у Європейському Союзі, де спостерігається стійке зростання із 10,65% у 2004 році до 11,35% у 2010 році. Україна

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

має надзвичайно малу частку, яка, проте, має тенденцію до зростання від 0,057% у 2004 році до 0,08% у 2010 році.

Таким чином, можемо говорити про зміну структури торгівлі та збільшення ролі високотехнологічної продукції у формуванні торговельних потоків. Відповідно до визначення високотехнологічної продукції можемо говорити про те, що країни вкладають значні кошти у фінансування науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт. Це, у свою чергу, вимагає від країн накопичення інтелектуального капіталу, здатного реалізуватися у наукових розробках.

Перехід до інформаційного суспільства передбачає активне використання інформаційно-комунікаційних технологій для функціонування економіки. З 2002 року здійснюється видання «Measuring the information society», в якому детально аналізується стан розвитку ІКТ в більшості країн світу та розраховується індекс розвитку ІКТ (ІРІ) на основі 11 індикаторів, що характеризують доступ, використання та навички по ІКТ. Взагалі ключовий набір індикаторів («corelist») визначений у складі 50 показників щодо поширення ІКТ в домогосподарствах, на підприємствах та в системі освіти. За ініціативою Партнерства видається «The global information society: a statistical view», в якому більшою мірою представлені дані по групах країн (за рівнем розвитку і за регіонами). У травні 2010 року проходив останній Світовий форум по інформаційному суспільству (WSIS 2010), який призначив робочу групу для удосконалення концепції моніторингу завдань з побудови інформаційного суспільства на основі визначених індикаторів і стандартів.

Таблиця 6

Ключові індикатори доступу та інфраструктури ІКТ, за групами країн

Країни	Фіксовані телефонні лінії	Користувачі мобільних телефонів	Комп'ютери	Користувачі Інтернету	Користувачі широко-масштабного Інтернету	Користування міжн. Інтернетом (в бітах)	% населення, охопленого моб. зв'язком
	Кількість на 100 жителів						
Розвинені країни	51	92	62	24	19	4 755	99
Азія	43	79	-	27	21	1 038	100
Європа	49	107	50	24	17	6 245	99
Півн. Америка	58	75	77	22	20	3 645	99
Океанія	48	95	52	32	18	10 026	98
Перехідні економіки	23	77	10	3	2	223	88
Європа	26	93	11	3	2	277	69
Країни, що розвиваються	15	33	5	4	2	177	74
Африка	6	35	2	2	0,3	58	77
Азія	16	30	4	4	2	168	69
Лат. Америка	18	55	12	5	3	335	90
Найменш розвинені країни	0,9	10	0,7	0,2	0,0	7	59

Джерело: складено за [6].

Дані по групах країн, представлені в таблиці 6, яскраво характеризують розрив між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються. У розвинених країнах забезпеченість населення фіксованими телефонними лініями більша, ніж утричі (51 на 100 жителів в розвинених країнах проти 15 на 100 жителів – в країнах, що розвиваються), мобільним зв'язком (92 проти 33), комп'ютерами – більше в 12 разів (62 проти 5), доступу до Інтернету – майже в 10 разів (19 проти 2). За обсягами використаного Інтернету в бітах розрив стає ще більш значним (4755 в розвинених країнах та 177 у країнах, що розвиваються). Країни з перехідною економікою знаходяться посередині за всіма показниками.

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

За даними «Measuring the information society 2010», на кінець 2009 року в світі нараховувалося 4,6 мільярди користувачів мобільного зв'язку (або 67 на 100 жителів). В розвинених країнах охоплення населення мобільним зв'язком перевищує 100 відсотків, у країнах, що розвиваються, складає набагато менше (57 на 100 жителів), але зростає дуже швидкими темпами: адже в 2005 році всього 23 відсотки населення цієї групи країн користувалися мобільним зв'язком. Поширюється доступ до Інтернету, хоча і меншою мірою. У 2009 році 26 відсотків населення планети використовували Інтернет (1,7 мільярди осіб), з них 64% - в розвинених країнах та 18% - в країнах, що розвиваються. Цікаво, що тільки в Китаї знаходиться одна третина всіх користувачів Інтернету країн, що розвиваються (табл.7).

Таблиця 7

Індикатори доступу до ІКТ по країнах

Країни	Індекс розвитку ІКТ (місце)	Індикатори доступу до ІКТ				
		Фіксовані телефонні лінії на 100 жителів	Користувачі мобільного зв'язку на 100 жителів	Міжнародний Інтернет (Бит. на одного користувача)	Частка домогосподарств з комп'ютерами	% домогосподарств з Інтернетом
Швеція	7,85 (1)	57,8	118,3	109 928	87,1	84,4
Люксембург	7,71 (2)	54,2	147,1	9 043 063	82,8	80,1
Корея	7,68 (3)	44,3	94,7	5 975	80,9	94,3
Данія	7,53 (4)	45,6	125,7	94 863	85,5	81,9
Нідерланди	7,37 (5)	44,3	124,8	149 693	87,7	86,1
Ісландія	7,23 (6)	61,6	108,6	12 752	91,9	87,7
Швейцарія	7,19 (7)	64,1	118,0	65 290	80,6	78,0
Японія	7,12 (8)	38,0	86,7	7 677	85,9	79,8
Норвегія	7,11 (9)	39,8	110,2	52 722	85,8	84,0
Велика Британія	7,07 (10)	54,2	126,3	77 179	78,0	71,1
Фінляндія	7,02 (12)	31,1	128,8	51 171	75,8	72,4
США	6,54 (19)	49,6	86,8	21 403	72,5	62,5
Китай	3,23 (79)	25,5	47,9	2 149	31,8	18,3

Джерело: складено за [5].

У таблиці 7 представлені дані відносно доступу до ІКТ по країнах, які займають перші 10 місць за індексом розвитку ІКТ, та деяких інших країнах. Характерно, що забезпеченість фіксованими телефонними лініями в країнах-лідерах складає від 38 до 64 на 100 осіб населення, тоді як у Китаї – 25,5. Щодо користувачів мобільного зв'язку, то передові країни демонструють показники від 86,7 (Японія) до 147, 1 (Люксембург) осіб, які користуються мобільним зв'язком.

Таблиця 8

Індикатори використання ІКТ в економіці

Країни	Індекс розвитку ІКТ (місце)	Індикатори використання ІКТ		
		Користувачі Інтернету на 100 жителів	Користувачі фіксованого широкомасштабного Інтернету на 100 жителів	Користувачі мобільного Інтернету на 100 жителів
1	2	3	4	5
Швеція	7,85 (1)	87,8	41,2	35,5
Люксембург	7,71 (2)	80,5	29,8	82,6
Корея	7,68 (3)	76,5	32,1	70,7
Данія	7,53 (4)	83,9	37,1	27,3
Нідерланди	7,37 (5)	86,5	35,1	25,0
Ісландія	7,23 (6)	90,6	32,9	0,0
Швейцарія	7,19 (7)	77,0	34,2	28,3
Японія	7,12 (8)	75,4	23,7	75,5
Норвегія	7,11 (9)	82,6	33,3	20,9
Велика Британія	7,07 (10)	76,2	28,2	33,9

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

Продовження таблиці 8

1	2	3	4	5
Фінляндія	7,02 (12)	82,6	30,5	24,3
США	6,54 (19)	74,0	23,5	26,3
Китай	3,23 (79)	22,3	6,2	0,0

Джерело: складено за [5].

З даних таблиці 8 видно, що в передових країнах показник варіюється від 75,4 в Японії до 90,6 в Ісландії. Ще більший розрив за показниками користування широкомасштабним та мобільним Інтернетом.

Всі ці фактори стають передумовою для функціонування економіки та формування суспільства, яке засноване на знаннях та людині як джерелі національного збагачення. Провідні країни світу демонструють креативний характер розвитку, який стає платформою для формування успішного суспільства та процвітаючої нації. Для підтвердження цієї тези можна навести показники людського розвитку країн (табл. 9).

Таблиця 9

Країни з дуже високим рівнем Індексу людського розвитку, 2013 [10]

Місце	Країна	ІЛР
1	Норвегія	0.955
2	Австралія	0.938
3	Сполучені Штати Америки	0.937
4	Нідерланди	0.921
5	Німеччина	0.920
6	Нова Зеландія	0.919
7	Ірландія	0.916
8	Швеція	0.916
9	Швейцарія	0.913
10	Японія	0.912
11	Канада	0.911
12	Південна Корея	0.909
13	Ісландія	0.906
14	Гонконг	0.906

Джерело: складено за [10].

Аналізуючи дані таблиці 9, можемо зробити висновок, що країни, які мають найвищі показники розвитку людського потенціалу, найвищі показники по фінансуванню науково-дослідних робіт і, відповідно, найвищі показники торгівлі високотехнологічною продукцією та послугами, стають світовими локомотивами розвитку. Формування таких центрів розвитку світової цивілізації стає необхідною умовою сьогодення. Як видно з наведених даних, особливостями цивілізаційного розвитку сучасного етапу стають широка інтелектуалізація виробництва, пріоритетний розвиток наук, розвиток складної розумової праці [9; С.15].

Аналізовані чинники розвитку суспільства стають визначальними в сучасних умовах. Саме від нових технологій, ефективності їх реалізації, людського потенціалу залежать темпи та результативність розвитку, місце країни на світовій арені. Так, у 50-х роках минулого століття розвиток країни залежав від нових технологій лише на 38%, а вже в 90-х – на 65% [13; С.143]. Таким чином, в сучасних умовах основними чинниками розвитку економіки стають не матеріальне виробництво, рівень доступу до ресурсів або ресурсне забезпечення, а наявність інших факторів розвитку, які виводять країни у світові лідери. Ці чинники безпосередньо пов'язані з активізацією інтелектуальної діяльності та розвитком людських ресурсів. Зміни в структурі світових лідерів доводять, що використати можливості інтелектуального прориву можуть усі країни за умови побудови ефективного механізму зміцнення потенціалу та покращення показників використання людських ресурсів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналізуючи розвиток країн світу на сучасному етапі, варто зазначити, що формування глобального лідерства зумовлене впливом великої кількості факторів. Такими факторами стали ті сфери розвитку суспільства та економіки, які відно-

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

сяться до наукоємних. Розвиток технологій, випередження економічного розвитку, домінування в глобалізованому світі ґрунтуються на знаннях, які формують конкурентоспроможність економік.

Література

1. Gross domestic expenditure on R&D [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-factbook_18147364
2. Battelle. The business of Innovation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.battelle.org/>
3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Job for America [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.nam.org/~media/58F813B0D1E643DC91E564FE4C3B3C2F.ashx?utm_source=nam&utm_medium=alias&utm_campaign=innovationreport
5. Measuring the information society 2010. International Telecommunication Union 2010 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.itu.int/ITU-D/>
6. The Global Information Society: a statistical view [Електронний ресурс] / Partnership on measuring ICT for development; United Nations. – Chile: Santiago – United Nations, 2008. - Режим доступу: https://www.itu.int/ITU-D/ict/material/LCW190_en.pdf.
7. The R&D Crystal Ball [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.genomeweb.com/blog/rd-crystal-ball>
8. U.S. could fall behind China in R&D spending by 2023 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.computerworld.com/s/article/9235573/U.S._could_fall_behind_China_in_R_D_spending_by_2023
9. Глобальное экономическое развитие: тенденции, асимметрии, регулирование: монография / [Д. Лукьяненко, В. Колесов, А. Колот, Я. Столярчук и др.]; под науч. ред. профессоров Д. Лукьяненко, А. Поручника, В. Колесова. - К. : КНЭУ, 2013. - 466 с.
10. Индекс развития человеческого потенциала - информация об исследовании [Електронний ресурс] / Центр гуманитарных технологий. - Режим доступу: <http://gtmarket.ru/ratings/human-development-index/human-development-index-info>
11. Матюшенко І. Ю. Перспективи розвитку торгівлі високотехнологічними товарами у світі та Україні / І. Ю. Матюшенко, Д. М. Костенко / Бізнес-інформ. - 2012. - №8. - С. 103-114. - Режим доступу: http://www.business-inform.net/_inc/kachka_pdf.php?year=2012&volume=8_0&pages=103_114&abstract=2012_08_0
12. Рейтинг стран мира по количеству патентов - информация об исследовании [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://gtmarket.ru/ratings/rating-countries-patents/info>
13. СЭВ: наука – производство – сотрудничество. Пути к технологическому сотрудничеству (тенденции 80-х годов) / отв. ред. Ю. С. Ширяев. – М. : Наука, 1990. – 224 с.

References

1. *Gross domestic expenditure on R&D*. (n.d.). Retrieved from http://www.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-factbook_18147364.
2. *Battelle. The business of Innovation*. (n.d.). Retrieved from <http://www.battelle.org/>.
3. *State Statistic Service of Ukraine* (n.d.). Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
4. *Job for America*. (n.d.). Retrieved from http://www.nam.org/~media/58F813B0D1E643DC91E564FE4C3B3C2F.ashx?utm_source=nam&utm_medium=alias&utm_campaign=innovationreport.
5. *Measuring the information society 2010. International Telecommunication Union 2010*. (2010). Retrieved from <http://www.itu.int/ITU-D/>.
6. United Nations. (2008). *The Global Information Society: a statistical view. Partnership on measuring ICT for development*. Retrieved from www.itu.int/ITU-D/ict/material/LCW190_en.pdf.
7. *The R&D Crystal Ball*. (n.d.). Retrieved from: <http://www.genomeweb.com/blog/rd-crystal-ball>.
8. *U.S. could fall behind China in R&D spending by 2023*. (n.d.). Retrieved from http://www.computerworld.com/s/article/9235573/U.S._could_fall_behind_China_in_R_D_spending_by_2023.
9. Lukyanenko, D., Kolesov, V., Kolot, A., & Stolyarchuk, Ya. (2013). *Globalnoye ekonomicheskoye razvitiye: tendentsii, asimmetrii, regulirovaniye: monografiya [Global economic development: trends, asymmetry, regulation: Monograph]*. Kyiv: KNEU [in Russian].
10. Centre for Humanitarian Technologies. (n.d.). *Indeks razvitiya chelovecheskogo potentsiala - informatsiya ob issledovanii [Human potential development index - information about the study]*. Retrieved from <http://gtmarket.ru/ratings/human-development-index/human-development-index-info> [in Russian].
11. Matiushenko, I. Yu., & Kostenko, D. M. (2012). *Perspektyvy rozvytku torhivli vysokotekhnolohichnyh tovaramy u sviti ta Ukraini [Prospects for trade of high-tech products in the world and Ukraine]*. *Biznes-inform - Business-Inform*, 8, 103-114. Retrieved from http://www.business-inform.net/_inc/kachka_pdf.php?year=2012&volume=8_0&pages=103_114&abstract=2012_08_0 [in Ukrainian].
12. Centre for Humanitarian Technologies. (n.d.). *Reyting stran mira po kolichestvu patentov - informatsiya ob issledovanii [Ranks of countries by the number of patents - information about the study]*. Retrieved from <http://gtmarket.ru/ratings/rating-countries-patents/info> [in Russian].
13. Shiryayev, Yu. S. (Ed.). (1990). *SEV: nauka – proizvodstvo – sotrudnichestvo. Puti k tekhnologicheskomyu sotrudnichestvu (tendentsii 80-kh godov) [CMEA: science - production - cooperation. Ways to technological cooperation (tendency in the 80's)]*. Moscow: Nauka [in Russian].

Надійшла 14.11.2013